

MARIA LASSÉN-SEGER OG ANNE SKARET (RED.)
EMPOWERING TRANSFORMATIONS

Mrs. Pepperpot Revisited

Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2014
(132 s.)

Sverige har Pippi og Astrid Lindgren, England har Alice i eventyrland. Det er på høy tid at vi får en samling av vitenskapelige artikler for et internasjonalt publikum om et av de viktigste norske bidragene til verdens barnelitteratur, Teskjekjerringa. Allerede her må jeg imidlertid korrigere meg selv: For en norsk anmelder er Alf Prøysen og hans fortellinger om Teskjekjerringa uomtvistelig *norske*, men det hører med til historien om Teskjekjerringas spredning ut i verden til 23 ulike språksamfunn, at tekstene har beveget seg på kronglete og uoversiktlige veier, blant annet via Sverige, der forlaget Rabén & Sjögren var først ute med å publisere bøkene om Teskjekjerringa, og senere forvaltet de internasjonale avtalene om videre utgivelser.

Publiseringshistorien er bare ett av flere eksempler på at boka *Empowering Transformations. Mrs. Pepperpot revisited* åpner dører. Det gjør den ved at den anvender ulike teoriperspektiv, og ved at den går i dybden på ulike tematiske vinklinger. For det første er det viktig at publiseringshistorien blir gjennomgått og dokumentert, mens det ennå er tid til å innhente informasjon fra de som selv har oversatt, tilrettelagt og publisert. Her bidrar særlig den første og den siste artikkelen i boka. I innledningskapitlet trekker redaktørene opp de store linjene, og plasserer Teskjekjerringa inn i Prøysens forfatter-skap, som en kompleks skikkelsen som bærer eventyrtrekk samtidig som hun er trygt plantet i sin samtids bygde- og kvinnekultur. De dokumenterer Prøysens egne ideer om hvordan denne skikkelsen skulle fungere litterært, hun skulle ha rom for både det glade, det uskikkelige og det triste, og hun skulle ha styrke til å bryte med forventningene til en eventyrskikkelse når det trengtes (s. 4). Og de gir en detaljert beskrivelse om hvordan hennes popularitet ble bygd opp gjennom et interessant samspill av norsk og svensk publisering, og av ulike medier: radio, blad, bok og tv.

Minst like grunnleggende nytt er gravearbeidet i Charlotte Berrys avsluttende kapittel om hvordan Teskjekjerringa har blitt overført til det engelske språkområdet gjennom ulike oversettelser og forlagsutvikling. Her er kildene i stor grad personene som selv har vært med i prosessen, slik at det her samles dokumentasjon som ellers er – eller vil bli – vanskelig tilgjengelig. Man kunne ønsket seg en tilsvarende gjennomgang av Teskjekjerringas litterære liv i andre deler av verden, for eksempel i Japan, som bare nevnes i forbifarten i innledningskapitlet.

Første hoveddel i boka nærmer seg Teskjekjerringa fra ulike teoretiske perspektiv. Slik utdyper artiklene ikke bare vår forståelse av denne litterære skikkelsen, de fungerer også som modeller for litterære lesninger ut fra en valgt optikk: kognitiv litteraturteori, et maktperspektiv på metamorfosen og et kjønnsperspektiv.

Maria Nikolajeva gjennomfører en kognitiv lesning der hun stiller spørsmålet om hva leserne kan lære fra tekstene om Teskjekjerringa. Spørsmålet skal ikke oppfattes som en tilbakevending til barnelitteraturens pedagogiske funksjon (som feltet har slitt for å ta avstand fra gjennom mange år, i sin mest banale utgave). Snarere er det en erkjennelse av at de gode historiene engasjerer barn, både kognitivt og affektivt, og at litteraturen kan "convey valuable knowledge of the world, of society and of other people" (s. 19). Nikolajeva viser på en overbevisende måte hvordan nettopp "omveien" om det fantastiske og estetiske utfordrer leserne til en kognitiv aktivitet der de trekker sine egne slutninger om den fysiske verden, om litterær genre og om hvordan andre mennesker tenker og føler. Resonnementet i artikkelen er klart strukturert og godt argumentert, slik at den gjør oss klokere både på Teskjekjerringa og på kognitiv litteraturteori.

Maria Lassén-Seger legger et maktperspektiv på fortellingene om Teskjekjerringas metamorfose fra stor til liten og tilbake igjen. Lilleputtmotivet er velkjent i barnelitteraturen, blant annet fra skikkelser som Tommeliten/Tommelise, Per Pusling og Gulliver. Lassén-Seger knytter an til denne tradisjonen, samtidig som hennes analyse får fram det unike med Teskjekjerringa, som karakteriseres som hennes feminine superkrefter. Hun overskrider grensene mellom barn og voksen, menneske og dyr, virkelig og overnaturlig, natur og kultur (s. 29).

Blikket på Teskjekjerringa som en tidlig kvinnelig superhelt føres videre i Mia Österlunds kjønnsanalyse. Hun tar i bruk queerbegrepet og utvider forståelsen av det hun kaller "the normative life script" (s. 33) til å gjelde både kjønn og alder. Artikkelen får tydelig fram hvordan Teskjekjerringa sprenger og problematiserer normativt stramme grenser – men man kan spørre om et utvidet queer-per-

spektiv får fram noe vesentlig annet enn det maktperspektivet i foregående kapittel avslørte?

Andre hoveddel konsentrerer seg særlig om å posisjonere Teskje-kjerringa i forhold til natur på den ene siden og teknologi på den andre. Her kommer vi tettere på konkrete tekster. Svein Slettan anvender et økokritisk perspektiv på Teskje-kjerringas forhold til naturen, og særlig til dyr. Når hun transformeres til miniformat, kan hun snakke med dyr, og det oppstår en gjensidig avhengighet. Slettan påpeker hvordan dette fører med seg en endring fra et antroposentrisk perspektiv med mennesket som alle tings målestokk, til en forståelse av mennesket som en integrert del av naturen. Dette forholdet til naturen formidles ikke med hevet pekefinger, men innarbeides i fortellingenes logikk, der Teskje-kjerringa deler både sårbarhet og gjensidig forståelse med dyrene.

Hans Kristian Rustads artikkel kontrasterer dette perspektivet, ved at han trekker fram det moderne livets teknologi som en prøvestein i den andre enden av spekteret. Rustad tar utgangspunkt i "Mrs. Pepperpots Outing", der Teskje-kjerringa og mannen hennes representerer diametralt motsatte holdninger til modernitetens teknologiske nyvinninger. Mens mannen dyrker den nye bilen deres, framstår Teskje-kjerringa som representant for "subversive techno-poetics" (s. 65). Det er hun som har et balansert syn på det nye og det tradisjonelle: hun kan se verdien av teknologien som hjelpemiddel, men ikke for sin egen skyld.

Bjørn Ivar Fyksen setter søkelyset på barn og barndom i Prøysens forfatterskap i siste artikkel i denne hoveddelen. Tematisk er dette kapitlet det som er løsest knyttet til hovedfokuset på Teskje-kjerringa i denne samlingen. Med tanke på et internasjonalt publikum kan det likevel forsvare sin plass ved at det viser bredden i Prøysens forfatterskap på tvers av målgrupper, samtidig som det får fram slektskapet i motivvalg og perspektivering i Prøysens forfatterskap for barn og voksne.

Den tredje hoveddelen i boka studerer framstillingen av Teskje-kjerringa på tvers av medier og uttrykksformer. Maria Lassén-Seger og Anne Skaret gjennomfører en overbevisende sammenligning av hvordan henholdsvis svenske Björn Berg og norske Borghild Rud framstiller Teskje-kjerringa i sine illustrasjoner. Både i tegnestil og valg av motiver understreker den ene det barnslige og energiske, mens den andre viser henne som rund, vennlig og tradisjonell. Analysen gir grunnlag for å reflektere over illustrasjonenes makt, og hvordan de bidrar til personkarakteristikken i illustrerte barnebøker.

Anne Skaret fører denne tråden videre i neste kapittel, der hun analyserer omformingen av Teskje-kjerring-karakteren til skulptur.

Her gjennomfører hun en intermedial analyse som får fram hvordan bronsestatuen står i dialog med den litterære framstillingen, og samtidig tilfører nye dimensjoner til den litterære opplevelsen. Analysen er original og grundig gjennomført.

Teskjekjerringas seiersgang i radio og tv blir overbevisende dokumentert i Björn Sundmarks analyse av transformasjonen til svensk tvs adventskalender i 1967. Suksesshistorien er interessant som et tidlig tilfelle av mediekonvergens, der fortellingene i radio og tv fører til økt interesse for bøkene i en samlet medieøkologi. Samtidig viser Sundmark på en overbevisende måte hvordan adventskalenderen om Teskjekjerringa skapte et nytt tv-format. Analysen viser hvordan samspillet mellom fortellingens særpreg, medienes affordans og kulturelle prosesser gjør en litterær skikkelse som Teskjekjerringa til allemannseie. Slik har den også stor overføringsverdi til dagens situasjon.

Boka er stramt redigert, kapitlene er akkurat lange nok til å anlegge et tydelig perspektiv og gjennomføre et resonnement innen denne rammen. Og artiklene kler hverandre.

Flere ganger gjennom boka blir Teskjekjerringa sammenlignet med andre barnelitterære klassikere, som Alice i eventyrland eller Astrid Lindgrens figurer; karakterer som ikke bare er elsket av leserne, men også gjennomanalysert av forskerne. Med denne boka flyttes Teskjekjerringa inn i samme liga.

*Elise Seip Tønnessen
Professor, Dr. Philos
Institutt for nordisk og mediefag
Universitetet i Agder*